

Operation Kvinnofrid

Lägesredovisning

– myndigheters och organisationers arbete
mot våld i nära relationer
i Stockholms län, hösten 2013

Produktion: Länsstyrelsen i Stockholms län

Redovisningen är sammanställd av:

Birgitta Vigil & Johanna Helles, enheten för social utveckling

Tel: 08-785 40 00, nytt telefonnummer från 11 april 2014: 010-223 10 00

Utgivningsår: 2014

ISBN: 978-91-7281-589-6

Beställ flera exemplar av rapporten eller ladda ner en pdf på
Operation Kvinnofrids webbplats: www.operationkvinnofrid.se

Förord

Våld i nära relation är ett stort hälsoproblem i hela världen. I Sverige har lagstiftningen förstärkts och kraftfulla satsningar för utveckling av arbetet mot våld i nära relation har genomförts under de senaste åren. Ansträngningarna för att motverka våld i nära relationer styrs även av regeringens övergripande mål att ”mäns våld mot kvinnor ska upphöra”.

I Stockholms län har arbetet inom olika myndigheter och organisationer fört arbetet framåt mycket tack vare engagerade medarbetare och frivilliga. Kompetensen har höjts och olika verksamheter har startat.

Det är emellertid ett svårt och resurskrävande arbete att erbjuda tillräckligt stöd till personer som utsatts för våld i nära relationer, barn som bevittnat eller utsatts för våld samt till våldsutövare, så att de kan förändra sin situation. Trots den utveckling som har skett finns det fortfarande områden som behöver utvecklas och samordnas i Stockholms län.

Denna lägesbeskrivning har tagits fram i samverkan med parterna inom Operation Kvinnofrid. Den syftar till att belysa myndigheternas gemensamma utvecklingsområden och utmaningar i länet och den utgör grunden för en regional myndighetsgemensam strategi för arbetet mot våld i nära relationer. Genom att myndigheterna samverkar ökar möjligheterna för utsatta att i tid få rätt stöd att förändra sin livssituation oavsett var i länet de bor och till vilken myndighet de vänder sig.

Ett samlat arbete mot våld i nära relationer innebär även, förutom de mänskliga vinsterna för de utsatta, att samhällets kostnader för arbetet mot våld i nära relationer kan minska på sikt.

Stockholm i januari 2014

För Operation Kvinnofrid

Chris Heister
Landshövding, Länsstyrelsen Stockholm

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Definitioner och avgränsningar.....	8
Definitioner	8
Avgränsningar	10
Bakgrund	12
Arbetsgruppen	13
Organisation.....	14
Kommunerna i länet.....	14
Stockholms läns landsting	15
Polismyndigheten i Stockholms län	16
Gemensamma utvecklingsområden	16
Insatser för kvinnor utsatta för våld i nära relationer, barn som bevittnat våld och våldsutövare.....	17
Tidigt stöd till kvinnor utsatta för våld i nära relation.....	17
Kampanjer.....	18
Information	18
Identifiera risk för våld – ge råd och stöd.....	18
Stöd till kvinnor i akuta situationer	19
Utredning av våldsutsatta kvinnor.....	20
Långsiktigt stöd till kvinnor utsatta för våld i nära relation	21
Barn som bevittnat och/eller utsatts för våld i nära relation.....	22
Tidigt stöd till barn som bevittnat och/eller utsatts för våld i nära relationer ...	22
Hedersvåld och förtryck och gift mot sin vilja	24
Akut stöd för barn.....	24
Utredning av barn som upplever våld i nära relation.	25
Långsiktigt stöd till barn som upplever våld i nära relationer.....	26
Insatser för våldsutövare	27
Tidiga insatser för våldsutövare	28
Akuta och långsiktiga insatser för våldsutövare	28
Gemensamma utvecklingsområden	29
Kompetens	30
Kommunerna	31
Landstingets hälso- och sjukvård	32
Polisen och rättsväsendet.....	33
Kriminalvården	33
Ideella organisationer.....	33

Andra organisationer och myndigheter	34
Gemensamma utvecklingsområden	34
Samverkan och samordning.....	35
Om samverkan.....	36
Samverkan i Stockholms län	36
Gemensamma utvecklingsområden	40
Förebyggande arbete mot våld i nära relationer.....	41
Frivilligorganisationer och förebyggande arbete mot våld i nära relationer ...	41
Gemensamma utvecklingsområden	43

Sammanfattning

I en enkätundersökning i Stockholms stad 2013 uppger 41 procent av de tillfrågade kvinnorna att de utsatts för fysiskt och psykiskt våld i nära relation. Våld i nära relationer innebär, förutom det personliga lidandet för utsatta, stora kostnader för samhället. Idag beräknas kostnaden för våld i nära relationer uppgå till cirka tre miljarder per år i Sverige. Inom EU är våld i nära relationer ett prioriterat område och den svenska regeringen har de senaste åren särskilt uppmärksammat ämnet. Sveriges kommuner och landsting beslutade år 2006 att underteckna jämställdhetsdeklarationen som den europeiska kommun- och regionsförbundens samarbetsorganisation har tagit fram (CEMR:s s.k. kvinnogrupp). Nu pågår arbetet med att göra handlingsplaner med indikatorer som rör jämställdhet och våld i nära relationer.

Den idéburna sektorn har en viktig roll i arbetet med att skapa opinion och att vara ett komplement till myndigheternas arbete. Att allmänheten tar ställning mot våld och engagerar sig i det förebyggande arbetet är betydelsefullt. För att uppnå regeringens fjärde jämställdhetsmål ”mäns våld mot kvinnor ska upphöra” är det också viktigt att hela samhället arbetar med att främja jämställdhet.

Operation Kvinnofrid är en samverkansplattform i Stockholms län där myndigheterna Länsstyrelsen Stockholm, Stockholms läns landsting, Polismyndigheten i Stockholms län och länets kommuner tillsammans med Kommunförbundet Stockholms län (KSL) för de myndighetsgemensamma frågorna när det gäller arbetet mot våld i nära relationer framåt i länet.

Operation Kvinnofrids arbetsgrupp fick av styrgruppen för Operation Kvinnofrid uppdraget att ta fram ett förslag till en regional strategi mot våld i nära relationer. Förslaget till strategin utgår från lägesredovisningen som har arbetats fram i samverkan under hösten 2013. Strategin ska utmynna i konkreta genomförandeplaner. Lägesredovisningen omfattar arbetet mot våld i nära relationer inom kommunerna, landstingets hälso- och sjukvård, polisen, kriminalvården, delar av rättsväsendet samt ett antal idéburna organisationer.

Redovisningen är uppdelad i områdena organisation, insatser, kompetens, samordning och förebyggande arbete, områden som har identifierats som fördelaktiga att utveckla inom det myndighetsgemensamma arbetet. Alla verksamheter i länet finns inte beskrivna och en mängd aktiviteter som pågår omnämns inte. Fokus i redovisningen är att ringa in de utmaningar som finns i länet och som med fördel kan utvecklas inom ramen för samverkansplattformen Operation Kvinnofrid.

I Stockholms län har arbetet mot våld i nära relationer utvecklats under de senaste åren. Kommunernas socialtjänst, landstingets hälso- och sjukvård, polisen och ideella organisationer erbjuder stöd och insatser till våldsutsatta kvinnor, till barn som bevittnat eller utsatts för våld och till våldsutövare. Kompetensen har höjts bland medarbetarna, metoder har utvecklats och flera olika verksamheter har startat. I Stockholms län anmäler fler kvinnor våldsbrott än tidigare. År 2008 gjordes 5865 anmälningar i länet och år 2012 anmäldes 6393 brott i nära relationer. Ökningen kan, åtminstone delvis, tillskrivas den utveckling och fokusering på ämnet som skett de senaste åren.

Sammanfattningsvis visar dock lägesredovisningen att det stöd som erbjuds varierar beroende på var i länet man bor och inom vilken myndighet man söker stöd. Detta kan bero på olika lagstiftning, varierande kompetens och hur arbetet mot våld i nära relationer är organiserat internt och externt inom myndigheterna.

Kvinnor som utsätts för våld i nära relationer och barn som bevittnat eller utsatts för våld utreds inte i tillräcklig omfattning och i kombination med bristande samverkan bidrar det till att de inte alltid får de insatser som de har behov av och rätt till i tidigt, akut och långsiktigt skede. Barn som bevittnat eller utsatts för våld bland närstående berättar också att vuxna ofta inte uppfattar deras signaler. Nya målgrupper som också behöver uppmärksammas är barn som är utsatta för människohandel och prostitution.

Att motivera våldsutövare till insatser är en utmaning för att våldet ska upphöra.

Det breda förebyggande arbetet mot våld i nära relationer är ett utvecklingsområde i länet. Att påverka beteenden och attityder så att våld i nära relationer inte uppstår är ett arbete som ständigt måste ske på olika nivåer i samhället.

I lägesredovisningen föreslås följande utvecklingsområden för den myndighetsgemensamma plattformen Operation Kvinnofrid:

- Verka för att det finns av ledningen beslutad organisation, övergripande policyn, ledningssystem för kvalitet och riktlinjer gällande arbetet mot våld i nära relationer som följs upp regelbundet i myndigheterna.
- Samordna informationen i länet speciellt till barn och unga och utsatta grupper om vilket stöd myndigheterna erbjuder gällande våld i nära relationer. Verka för att tidigt, akut och långsiktigt stöd till personer som utsatts för våld i nära relationer, barn som bevittnat våld samt våldsutövare utvecklas och kvalitetsäkras.
- Genom samordning skapa en eller flera lättillgängliga och kända stödresurser kan bistå personal med råd och stöd, genomföra gemensamma utbildningssatsningar, verka för att

yrkesutbildningar/högskolor i länet har obligatorisk undervisning om våld i nära relationer.

- Se över befintliga samverkansformer som finns i länet gällande våld i nära relationer på individ och strukturell nivå. Säkerställa hållbara strukturer för samverkan inom området.
- Samordna det breda förebyggande arbetet i länet med den idéburna sektorn. Verka för att öka kunskapen om jämställdhetsmålen.

Definitioner och avgränsningar

Definitioner

Våld i nära relationer är ett folkhälsoproblem i hela världen. I lägesredovisningen utgår vi från nedanstående definitioner.

FN:s definition om mäns våld mot kvinnor

Varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller lidande för kvinnor, samt hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet /... //... /Mäns våld är en kränkning av kvinnors rättigheter och grundläggande friheter. (Deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor 1993.)

”Våld är varje handling riktad mot en annan person som genom denna handling skadar eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller att avstå från att göra något den vill.”

Per Isdal, Alternativ till Vold

Våld i nära relation

Begreppet våld i nära relationer inkluderar fysiskt, psykiskt, sexuellt och ekonomiskt våld samt försummelse som kan förekomma mellan närstående, oavsett ålder, kön och etnicitet. Även människohandel och prostitution omfattas av begreppet våld och ingår i regeringens fjärde jämställdhetsmål.¹

Brott i nära relationer

Begreppet används av polisen och inkluderar våld i nära relationer.

Prostitution och köp av sexuella tjänster

Prostitution kan definieras som en situation där ett köp eller ett försök till köp av sexuell tjänst av en annan person förekommer. Att köpa en sexuell tjänst är förbjudet i Sverige sedan 1999 (6 kap. 11 § Brottsbalken (1962:700)). Att försöka köpa sex är också straffbart. Om barnet är under 15 år kan köpet bedömas som våldtäkt (se 6 kap. Brottsbalken).

Människohandel

I Sverige är människohandel ett brott sedan 2002 och ger fängelse i lägst två år och högst tio år (Se 4 kap. 1 a § Brottsbalken). Människohandelsbrottet består av tre olika delar. Alla de tre delarna måste vara uppfyllda för att en person ska kunna dömas för människohandel. De tre delarna är: handelsåtgärd, otillbörligt medel och utnyttjandesyfte.

¹ Regeringens skrivelse 2011/12:3

Koppleri eller ”hallickverksamhet”

Om en person främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en annan person säljer sex kan personen dömas för koppleri. (6 kap. 12 § Brottsbalken)

Personer utsatta för våld i nära relationer

Våld i nära relationer kan drabba både kvinnor och män. Kvinnor är dock oftare utsatta än män och våldet är grövre, mer systematiskt och kontrollerande. Sexuellt våld drabbar framförallt kvinnor. I lägesbeskrivningen omnämns de utsatta som kvinnor, men det kan alltså även vara män som utsätts för relationsvåld.

Våldsutövare

Utövare av våld kan vara både män och kvinnor. I redovisningen beskrivs våldsutövare som män och pappor eftersom det, när det gäller grovt våld i nära relationer, oftare är män som utövar våldet än kvinnor. Kvinnor kan emellertid också vara våldsutövare.

Särskilt utsatta grupper

Enligt regeringen är ”särskilt utsatta” personer med funktionsnedsättning, personer med missbruksproblematik, äldre, kvinnor med utländsk bakgrund, personer som utsätts för hedersrelaterat våld samt homo-, bi-, trans- och queerpersoner (HBTQ).²

Barn

Upp till 18 års ålder definieras man som barn.

Barn som bevittnat våld i nära relation

I redovisningen kommer barn som bevittnat, hört eller på annat sätt upplevt våld i nära relationer att benämnas ”barn som bevittnat våld i nära relationer”.

Barn som utsatts för våld

Barn som utsatts för misshandel eller sexuella övergrepp. Många av de barn som lever i familjer där det förekommer våld ofta själva också utsatta för misshandel och sexuella övergrepp.

Närstående

I varje ärende måste begreppet ”närstående” definieras utifrån den enskildes relation med våldsutövaren. Det ska finnas eller ha funnits en nära och förtroendefull relation mellan den som är våldsutsatt och våldsutövare.

² Regeringens skrivelse 2007/08:39

Kommun

Med kommun avses kommunen som helhet – det vill säga alla nämnders ansvarsområden.

Socialtjänst

Med socialtjänst avses alla verksamheter i en kommun som arbetar enligt socialtjänstlagen.

Idéburen sektor

Ett samlingsbegrepp för de insatser inom samhället som utförs som ideellt arbete.

Rättsväsendet

Domstolarna utgör stommen inom rättsväsendet. Till rättsväsendet räknar man också de brottsförebyggande och utredande myndigheterna, till exempel Polisen, Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, samt Kriminalvården, Rättsmedicinalverket och Tullverket. Även andra myndigheter kan ha uppgifter som knyter an till rättsväsendet som till exempel Kronofogdemyndigheten.

Tidiga insatser

Med tidiga insatser avses dels information till allmänheten och speciella målgrupper om vilket stöd som erbjuds våldsutsatta personer och våldsutövare, dels att berörda myndigheter har kunskap att identifiera risk för våld samt kan erbjuda råd och stöd.

Akuta insatser

Med akuta insatser avses det stöd som berörda myndigheter erbjuder när en våldssituation har uppkommit.

Långsiktiga insatser

Med långsiktiga insatser avses det stöd som berörda myndigheter erbjuder den våldsutsatta/våldsutövaren efter att våld i nära relationer har upphört.

Förebyggande arbete

Det förebyggande arbetet gällande våld i nära relationer handlar om opinionsarbete och attitydpåverkan bland invånarna.

Avgränsningar

I lägesbilden ingår de myndigheter som utgör samverkansplattformen Operation Kvinnofrid, det vill säga länets kommuner och Kommunförbundet Stockholms län (KSL), Stockholms läns landsting, Polismyndigheten i Stockholms län och Länsstyrelsen i Stockholm. Dessutom ingår Kriminalvården, delar av rättsväsendet och ett antal idéburna organisationer som är verksamma inom området våld i nära relationer. Från kommunerna

ingår enbart socialtjänsten, som har ett stort ansvar för arbetet inom området våld i nära relation.

Redovisningen gör inte anspråk på att omspanna alla verksamheter och aktiviteter i länet, en mängd aktiviteter omnämns inte. Fokus är att ringa in de utmaningar som finns i länet och som med fördel kan utvecklas inom ramen för samverkansplattformen Operation Kvinnofrid.

Resultaten i de nationella rapporter som refereras till i redovisningen antas vara representativa även för Stockholms län.

Bakgrund

Operation Kvinnofrids arbetsgrupp har av styrgruppen för Operation Kvinnofrid fått uppdraget att ta fram ett förslag till en regional strategi mot våld i nära relationer. Som utgångspunkt för arbetet med strategin har arbetsgruppen tagit fram denna lägesredovisning under hösten 2013.

Lägesredovisningen omfattar arbetet mot våld i nära relationer inom kommunerna, landstingets hälso- och sjukvård, polisen, kriminalvården, delar av rättsväsendet samt ett antal idéburna organisationer.

Redovisningen är uppdelad i områdena organisation, insatser, kompetens, samordning och förbyggande arbete – områden som har identifierats som fördelaktiga att utveckla inom det myndighetsgemensamma arbetet. Fokus i redovisningen är att ringa in de utmaningar som finns i länet och som med fördel kan utvecklas inom ramen för samverkansplattformen Operation Kvinnofrid.

Lägesbeskrivningen bygger på:

- enkätundersökning och intervjuer med myndigheterna inom Operation Kvinnofrid, Kriminalvården, Ungdomsstyrelsen, Barnhusen, Barnens rätt i samhället (BRIS), Sveriges kvinno- och tjejjourers Riksförbund (SKR), Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Brottsofferjouren (BOJ), Män för Jämställdhet (MFJ) och Manscentrum
- ett antal uppgifter hämtade från nationella och regionala rapporter
- de två workshopar som har genomförts för att få en bred återkoppling på förslaget till den regionala strategin, som utgår från lägesredovisningen, där deltagarna har kommit från polisen, landstinget, kommunerna, Kriminalvården, Ungdomsstyrelsen, BRIS, SKR, ROKS, BOJ och MFJ
- regelbundna möten med Operation Kvinnofrids arbetsgrupp som har letts av Birgitta Vigil och Johanna Helles, projektledare, Länsstyrelsen i Stockholm.

Styrgrupp och arbetsgrupp

Operation Kvinnofrid leds av en styrgrupp som består av representanter för de regionala myndigheterna. I styrgruppen ingår:

Chris Heister, landshövding, Länsstyrelsen i Stockholms län
Charlotte Broberg, bitr. finanslandstingsråd, Stockholms läns landsting
Mats Löfving, länspolismästare, Polismyndigheten i Stockholms län
Anna König Jerlmyr, socialborgarråd, Stockholms stad
Alexandra Anstrell, representant, Kommunförbundet Stockholms Län

Styrgruppen ger uppdrag till arbetsgruppen som består av representanter från de regionala myndigheterna. I arbetsgruppen ingår:

Maria Backe, Länsstyrelsen i Stockholms län, ordförande
Angelica Karlsson, Stockholms stad
Carina Gyllner-Bergmark, Stockholms läns landsting
Christina Stattin, Kommunförbundet Stockholms Län
Göran Törnblom, Södertörnskommunerna
Maria Strandell, Nordostkommunerna
Ulf Haquinius, Polismyndigheten i Stockholms län
Tina Ekelund, Stockholms läns landsting
Tina Heinsoo, Stockholms stad
Tina Isaksson, Nordvästkommunerna
Birgitta Vigil och Johanna Helles, projektledare, Länsstyrelsen i Stockholm

Organisation

Betydelsen av att organisera arbetet mot våld i nära relation har lyfts fram i rapporter, enkäter och de intervjuer som är grunden till lägesredovisningen. Tydlig styrning, ledning och mandat för dem som ska arbeta med frågan är förutsättningar för att arbetet ska bedrivas effektivt och hållbart.

Ett utvecklingsområde för att minska det personliga lidandet i samband med våld i nära relationer och sänka samhällets kostnader är att myndigheterna ser över hur arbetet är organiserat för att resultaten ska optimeras.

Kommunerna i länet

Socialtjänstlagen är tydlig. Personer som är utsatta för våld i nära relationer ska erbjudas stöd av god kvalitet och barn som bevittnat våld ska särskilt beaktas. Socialtjänsten har genom lagstiftningen ett stort ansvar när det gäller arbetet mot våld i nära relationer.³

Alla kommuner och stadsdelar i Stockholms län har någon form av organisation för arbetet mot våld i nära relationer – en samordnare, ett nätverk, ett team eller samverkan med en annan kommun/stadsdel. Två tredjedelar av kommunerna/stadsdelarna har en samordnande funktion för arbetet mot våld i nära relationer med särskilda uppdrag och kompetens. Många samordnare arbetar både med klientärenden och med det övergripande arbetet, det vill säga utvecklar det interna och externa arbetet inom området.⁴

Samordnarna och teamen är ofta organiserade inom en del av socialtjänsten, till exempel inom individ- och familjeomsorgen. Det kan innebära att delar av socialtjänsten, exempelvis äldre- och funktionshindersomsorgen och andra kommunala förvaltningar inte omfattas av arbetet mot våld i nära relationer.

Länsstyrelsen undersöker under hösten 2013 hur samordnarrollen är utformad i de av länets kommuner som har en samordnare för arbetet mot våld i nära relationer. En rapport kommer att vara klar i februari 2014.

Få kommuner i länet har *kommunövergripande* policyer/handlingsplaner mot våld i nära relationer.⁵ Kommunernas kultur-, fritids- och utbildningsförvaltningar är arenor där våld kan upptäckas i tidigt skede, men det saknas oftast tydliga rutiner för samverkan med socialtjänsten.

Avsaknaden av kommunövergripande policyer/handlingsplaner/ledningssystem för kvalitet och riktlinjer för arbetet mot våld i nära

³ Socialtjänstlagen (SoL) 5 kap §11, SOSFS 2009:22

⁴ *Socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer*, en kartläggning i Stockholms län 2012. Länsstyrelsen Stockholm 2013.

⁵ Enkät svar i samband med lägesredovisningen hösten 2013

relationer innebär till exempel att förvaltningar inte måste rapportera i kommunernas verksamhetssystem om vad som har gjorts inom området, vad som planeras samt att budget läggs för arbetet.

Vid Socialstyrelsens tillsyn 2012 hade två av sju kommuner/stadsdelar i länet en *aktuell* handlingsplan för socialtjänsten, det vill säga knappt en tredjedel. Socialstyrelsens handbok ”Våld”⁶ har tydliga indikatorer och beskriver vad en handlingsplan ska innehålla. Att kommunfullmäktige styr arbetet genom att anta policyer, riktlinjer och handlingsplaner gällande våld i nära relationer och att området ingår i ledningssystemet för kvalitet är en förutsättning för att arbetet mot våld i nära relationer ska bli allas angelägenhet.

De olika förutsättningarna gör att våldsutsatta kvinnor, barn som bevittnat våld och våldsutövare inte har tillgång till stöd och råd på lika villkor i länet.

Det nationella sekretariatet för människohandel och prostitution utförde 2011 en nationell enkätundersökning kring kommunernas beredskap vad gäller ärenden för prostitution och människohandel. Ett fåtal kommuner hade specifika rutiner för ärenden gällande frågan.

Stockholms läns landsting

Målet för hälso- och sjukvården, enligt hälso- och sjukvårdslagen (HSL), är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. Vården ska ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. Den som har det största behovet av hälso- och sjukvård skall ges företräde till vården⁷. Det finns ingen särskild lagstiftning om våld i nära relationer i HSL.

Stockholms läns landsting är en omfattande organisation med cirka 43 000 anställda med ansvar för framförallt hälso- och sjukvård samt kollektivtrafik. Som huvudman är landstinget fortfarande den största utföraren av hälso- och sjukvård även om allt mer vård utförs av privata aktörer. Hälso- och sjukvården styrs i huvudsak genom avtal, vilket påverkar organiseringen av insatser och kan innebära begränsningar till exempel när det gäller barn och unga som utsätts för våld i nära relationer.⁸

Hälso- och sjukvårdsnämnden beslutade 2011 att utveckla sin organisation genom att inrätta ett kunskapscentrum om våld i nära relationer som ska bistå vården med utbildning, rådgivning, metodutveckling samt utveckling av samverkan internt och externt.

⁶ Våld. Handbok om socialtjänstens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld.

Socialstyrelsen 2011, art.nr 20011-6-9

⁷ Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763): 2 §

⁸ Våldsutsatta barn inom Hälso- och sjukvården. Rädda Barnen 2012

Polismyndigheten i Stockholms län

Enligt polislagen ska polisen främja trygghet och säkerhet bland allmänheten. Polisen får bedriva särskilt personsäkerhetsarbete beträffande vittnen och andra hotade personer. Polisen ska samverka med andra myndigheter som åklagarmyndigheten och socialtjänsten.

I länets polismästardistrikt finns utredningsrotlar som bland annat utreder relationsbrott samt brottsoffersamordningar vars syfte är att avlasta utredningsverksamheten med stöd- och skyddsåtgärder till brottsoffer.

En myndighetsgemensam samordnare finns för arbetet mot brott i nära relationer. Samma person arbetar även på Origo – resurscentrum för hedersrelaterat förtryck och våld. Det finns en myndighetsgemensam samordnare för brottsofferfrågor som tillika är myndighetens kontaktperson för hedersrelaterad brottslighet. Det finns även en samordnare för det lokala personsäkerhetsarbetet.

Framtida utvecklingsområden är att korta genomströmningstiderna för ärendetypen samt att tydliggöra polisens roll, det vill säga den brottsutredande delen och inte i första hand den kurativa delen. Vikten av ”första linjens” arbete behöver betonas tydligare.

Polisens och åklagarnas ”målområden” behöver tydligare definieras och ensas för att få samsyn kring prioriteringar av ärenden (behovet av en revidering av BRÅ:s brottskodslista avseenden vad som är ett relationsbrott eller inte är påtagligt).

Gemensamma utvecklingsområden

Gemensamma utvecklingsområden för myndigheterna inom Operation Kvinnofrid är att:

- säkerställa att det finns av ledningen beslutade övergripande policyer, ledningssystem för kvalitet, handlingsplaner och riktlinjer gällande våld i nära relationer som följs upp regelbundet i myndigheterna
- myndigheterna och dess ledning organiserar arbetet mot våld i nära relationer genom att utforma centrala funktioner med tydliga mandat att utveckla det interna och externa arbetet mot våld i nära relationer.

Insatser för kvinnor utsatta för våld i nära relationer, barn som bevittnat våld och våldsutövare

Att vara utsatt för våld eller att utsätta någon för våld i en nära relation är kopplat till skam och skuld. Den första kontakten när en utsatt person söker stöd är ofta avgörande för hur individen kommer att motiveras att ta emot insatser som gör det möjligt att ta sig igenom den livssituation hon eller han befinner sig i.

”Att överhuvudtaget våga berätta för en person om vilket våld man är utsatt för är oftast en lång process.”

Våldsutsatta kvinnor, barn som har bevittnat våld och våldsutövare behöver stöd både i ett tidigt skede, i den akuta situationen och på lång sikt. Fler män som är utsatta för våld i nära relationer söker stöd hos socialtjänsten än tidigare. Men det är främst kvinnor och barn som drabbas av mäns våld i nära relationer. Kapitlet är därför indelat i insatser för kvinnor, barn utsatta för våld i nära relationer och män som utövar våld.

Stödinsatserna i länet för personer som är utsatta för våld i nära relationer och våldsutövare har ökat hos samtliga berörda myndigheter under de senaste åren. I Socialstyrelsens ”Öppna jämförelser”⁹ framkommer det att kommunerna i länet kan erbjuda råd och stöd samt skyddat boende.

Men trots att mycket har utvecklats återstår en hel del för att kvalitetssäkra vårdkedjan för personer utsatta för våld i nära relationer och våldsutövare.

Ett utvecklingsområde för Operation Kvinnofrid är att personer utsatta för våld i nära relationer och våldsutövare får det stöd de har rätt till och behov av oavsett var i länet de söker hjälp och stöd.

Tidigt stöd till kvinnor utsatta för våld i nära relation

Samhällskostnaderna för våld i nära relationer i Sverige beräknas uppgå till cirka tre miljarder kronor per år. Att kvinnor vågar söka stöd och anmäler våld allt oftare innebär att det personliga lidandet minskar och att samhällets kostnader kan minska på sikt.

Vad som avses med tidig insats är information och kampanjer riktade till speciella målgrupper, information om vilket stöd som finns för kvinnor samt att kunna identifiera risk för våld samt ge råd och stöd.

⁹ Öppna jämförelser stöd till brottsoffer 2013, kommuner och stadsdelar. Insamling år 2013. Socialstyrelsen 2013.

Kampanjer

Polisens kampanj ”Kom till oss!” pågår under året och den är riktad till målgruppen ”gift mot sin vilja”. Kampanjen kommer att fortsätta även under år 2014. Regeringen har gett Rikspolisstyrelsen i uppdrag att genomföra en ny informationskampanj om brott i nära relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck. Målgrupper är både personer som är direkt utsatta för brott och de som bevittnar brott. Målet är att få fler personer att anmäla brott i nära relationer till polisen.

Länsstyrelsen har i samarbete med Östersjöstaternas råd drivit kampanjen ”Safe trip”, riktad till potentiella offer för människohandel, med budskapet att de inte behöver acceptera olika former av våld och utnyttjande samt att de kan kontakta Kvinnofridslinjen. Materialet finns på ett flertal språk.

Information

Nationella Kvinnofridslinjen¹⁰ ger råd via telefon till våldsutsatta. Det tidiga stödet som socialtjänsten erbjuder består bland annat i att informera om vilket stöd som kommunen erbjuder våldsutsatta kvinnor. Det görs på kommunernas hemsidor och i många kommuner sprids informationsbroschyrer på strategiska, offentliga ställen, till exempel i väntrum.

Länets kommuner behöver förbättra informationen för att nå personer som talar andra språk än svenska och de särskilt utsatta målgrupperna äldre, personer med funktionsnedsättning, våldsutsatta kvinnor med missbruksproblematik, kvinnor med annan etisk bakgrund, personer som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck, HBTQ-personer samt kvinnor utsatta för människohandel och prostitution¹¹. Vid Socialstyrelsens tillsyn 2012 fick fem av de sju tillsynade kommunerna/stadsdelarna i länet påpekanden om att informationen till medborgarna på hemsidan och i annat material inte är översatt till flera språk och inte anpassat till personer med särskilda behov.

Till länets kvinnojourer vänder sig ofta kvinnor som i ett tidigt stadium vill ha information om vilket stöd de kan få.

Identifiera risk för våld – ge råd och stöd

Flera verksamheter inom socialtjänsten och Stockholms läns landsting har rutiner för att fråga om våld i nära relationer. Om ännu fler skulle ha sådana rutiner skulle det bidra till att fler kvinnor får stöd tidigt innan våldspiralen utvecklas till upprepat våld. Ett exempel på utveckling när det gäller att identifiera våldsutsatthet är Socialstyrelsens framtagna risk- och farlighetsbedömning FREDAs kortfrågor om våld som implementeras i flera kommuner (se även sidan 20). Inom hälso- och sjukvården görs medicinska utredningar inom somatik och psykiatri för att kunna fastställa diagnos och erbjuda rätt behandling. Kunskapen om våld i nära relationer är

¹⁰ www.kvinnofridslinjen.se

¹¹ Regeringen SKR 2007/08:39

ett utvecklingsområde i Stockholms läns landsting. Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) uppmanar vården att ställa frågor om våld som rutin vid dessa utredningar.

Inom socialtjänsten kan våldsutsatta kvinnor i de flesta av länets kommuner få några motiverande stödsamtal som ”serviceinsats” där kvinnan utan inledande utredning får tala med en socialsekreterare/team för kvinnofrid. Kvinnan kan vara anonym och ingen dokumentation görs.¹²

Hos kvinnojourerna kan kvinnor få råd och stöd. De kan vara anonyma, många kvinnor uppger att de inte vill ha kontakt med socialtjänsten där man blir registrerad med rädslan för att barnen kan bli omhändertagna.¹³ Några kvinnojourer i länet kan erbjuda stöd på olika språk och till olika målgrupper. Flera kvinnojourer och frivilligorganisationer, till exempel kvinnojourer och brottsofferjouren (BOJ) kan med hjälp av volontärer även erbjuda stöd och råd per telefon på ett 40-tal språk.

Stöd till kvinnor i akuta situationer

I akuta situationer gällande våld i nära relationer uppger både socialtjänsten och polisen att stödet som erbjuds utsatta kvinnor fungerar bra. På lokal nivå har socialtjänstens kvinnofridsamordnare/team och polis kännedom om varandra och kan snabbt agera tillsammans. Polisen gör oftast en riskbedömning och informerar om brottsutredningens gång. Socialtjänsten placerar kvinnan och eventuella barn i en av länets kvinnojourer. Även i Socialstyrelsens ”Öppna jämförelser” 2013 framkommer det att socialtjänsterna i länet kan erbjuda olika stödinsatser och skyddat boende. Arbetet när det gäller de särskilt utsatta grupperna däremot är under uppbyggnad.

Insatsen skyddat boende utförs oftast av länets kvinnojourer. Kvinnojourerna i länet har ofta anställda men också volontärer, vilka utgör basen för verksamheten. Det är socialnämnden som har det yttersta ansvaret för att våldsutsatta kvinnor och deras barn får det skydd och stöd det har rätt till även om socialtjänstinsatserna utförs av en ideell kvinnojour¹⁴. I länet pågår för närvarande diskussioner hur kvinnojourerna med skyddat boende ska ställa sig till Socialstyrelsens rekommendationer att ha skriftliga avtal med socialnämnden. Syftet med rekommendationerna är att tydliggöra socialnämndens ansvar, för att säkerställa att de insatserna som man erbjuder är av god kvalitet. Det kan resultera i att fler skyddade boende läggs ner i länet, men det kan även leda till kvalitetsutveckling inom verksamheterna och att fler skyddade boende kan komma att drivas av kommunerna.

Kvinnojourernas finansiering för skyddat boende är ofta beroende av ettåriga bidrag från socialnämnden. Det medför att kvinnojourerna med skyddat

¹² Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld – alla kommuners ansvar
Slutrapport från en nationell tillsyn 2008-2009. Art 2009.11.24 Socialstyrelsen 2009

¹³ Bemötande av våldsutsatta kvinnor som tillhör de nationella minoriteterna-Delredovisning. Statens Folkhälsoinstitut 2010

¹⁴ Socialstyrelsens meddelandeblad Nr 2/2012. Socialstyrelsen 2012.

boende ständigt har utmaningen hur de ska upprätthålla en verksamhet av god kvalitet. Länsstyrelsen i Stockholm erbjuder under 2013–2014 stöd till kvinnojourerna i länet genom projektet ”Minerva”, ett pilotprojekt med utbildning om avtal med mera.

I länet finns ett kommunalt skyddat boende ”Kriscentrum för kvinnor” som bedrivs av Stockholms stad. Skyddat boende för särskilt utsatta grupper som till exempel kvinnor med missbruk och med psykiska funktionshinder samt personer utsatta för människohandel och prostitution behöver utvecklas. Länsstyrelsens kartläggning av skyddat boende för hedersvåldsutsatta personer 2011 innehåller förslag på lämpliga åtgärder när det gäller skyddat boende för personer som är utsatta för hedersrelaterat våld¹⁵.

Både socialtjänsten och kvinnojourer i länet har lyft problemet att vistelsen på kvinnojouren alltför ofta blir längre än vad som är nödvändigt, eftersom kvinnor och eventuella barn som har lämnat sitt hem har svårt att hitta en ny bostad.

Inom Stockholm arbetar ett flertal frivilligorganisationer med frågor som rör prostitution och människohandel. Många av dessa aktörer hjälper och tar emot personer som inte får stöd inom det ordinarie systemet. Trots att ett antal boenden i Stockholms län under åren har utvecklat sig inom området människohandel och prostitution finns fortfarande en brist på specialiserade och anpassade boenden. Länsstyrelsen arbetar med att utveckla ett stödprogram för målgruppen.

Polisens ingripande verksamheter är de som oftast tillkallas först till en brottsplats, ofta till hemmet. I samband med lägesredovisningen framkommer det att de rutiner som finns i organisationen fungerar tillfredställande överlag. Polisen har lathundar i fickformat för hur man ska agera på en brottsplats gällande våld i nära relationer, vilket har lett till bättre dokumentation och har betydelse för hur tydliga och bra polisens utredningar blir, vilket är mycket viktigt i nästa steg i rättsprocessen.

På några av länets akutmottagningar finns rutiner för omhändertagande av våldsutsatta kvinnor. Även inom övriga hälso- och sjukvården finns verksamheter som har utarbetat rutiner. Arbetet med implementering av rutiner behöver dock fortsätta och effekterna följas upp för att säkerställa ett bra omhändertagande av våldsutsatta kvinnor.

På Länsstyrelsen Stockholm finns det nationella sekretariatet för människohandel och prostitution. Hit kan organisationer och myndigheter vända sig i enskilda ärenden för vägledning.

Utredning av våldsutsatta kvinnor

Enligt socialtjänstlagen har socialtjänsten det yttersta ansvaret för att utreda våldsutsattas behov och ge lämpliga insatser.

¹⁵ Skyddat boende för hedersvåldsutsatta personer – slutrapport av en nationell kartläggning. Rapport 2011:29. Länsstyrelsen Stockholm 2011.

I samband med Länsstyrelsens kartläggning 2012 framkom att varken socialchefer eller handläggare är nöjda när det gäller hur våldsutsatta kvinnor utreds och ifall de får tillräckligt med insatser. Socialstyrelsen påpekar också vid tillsynen 2012 att kvinnor inte utreds i tillräcklig omfattning.

Risk- och skyddsbedömningar är viktiga delar i en våldsutredning, men det görs inte i alla kommuner. Regeringen har uppdragit till Socialstyrelsen att ta fram en standardiserad metod för risk- och farlighetsbedömning.¹⁶ Resultatet, ”FREDA risk- och farlighetsbedömning”, introduceras just nu i ett antal kommuner/verksamheter av Länsstyrelsen.

Det är åklagare, som i normalfallet, är förundersökningsledare i relationsvåldsutredningar och ger utredningsdirektiv till polisen som sedan har att verkställa utredningen.

BOJ har nio lokala föreningar i länet. De kan, när en kvinna behöver stöd i samband med rättegångar, erbjuda vittnesstöd via volontärer. Det betyder att en våldsutsatt kvinna kan få stöd innan, under och efter en rättegång. Även länets kvinnojourer kan bidra med liknande stöd.

Långsiktigt stöd till kvinnor utsatta för våld i nära relation

Att få bearbeta det man har upplevt är en förutsättning för att en våldsutsatt kvinna ska kunna återvända till ett värdigt liv utan våld. Idag har vi kunskap om hur våldet påverkar bland annat hennes förmåga att arbeta och hennes förmåga att ta hand om sina barn.¹⁷

Det är en lång process att lämna ett liv med våld bakom sig. För att nå dit måste kvinnan förutom ett tryggt boende och en egen försörjning många gånger också erbjudas professionellt stöd under en lång period.

Allt fler kommuner i länet kan erbjuda långsiktiga insatser till kvinnor som är utsatta för våld i nära relationer. Samtal med familjebehandlare är vanligt och i länet finns allt fler kvinnofridsteam och ATV-team (alternativ till våld) som medför att kvinnor kan få ett mer långsiktigt stöd av god kvalitet än tidigare. En kontaktperson kan också utgöra ett gott stöd för utsatta kvinnor.

När våld förekommer i en barnfamilj är det vanligt att föräldrarnas omsorgsförmåga sviktar och situationen för barnet kan därigenom förvärras ytterligare. I länet finns gruppverksamheter med syftet att stärka mödrars omsorgsförmåga. Några stadsdelar i Stockholms stad arbetar med ”Circle of Security” – en amerikansk modell som arbetar med föräldrarnas anknytning och omsorgsförmåga.

För unga kvinnor som varit utsatta för sexuella övergrepp i en nära relation finns möjlighet till stöd och hjälp på en av länets ungdomsmottagningar där

¹⁶ Regeringsuppdrag S 2007/5730 ST

¹⁷ Jämt sjukskriven – ett genusperspektiv på sjukskrivningsprocessen. Sveriges Kommuner och Landsting 2010.

man arbetar med gruppstöd. Inom psykiatrin finns enstaka team som är specialiserade på att möta patienter som varit utsatta för våld.

”Teamet för våldtagna” på kvinnojouren Alla Kvinnor Hus erbjuder stöd till kvinnor i alla åldrar.

Inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården finns inga långsiktiga och utvärderade insatsprogram i samband med våld i nära relation och de insatser som erbjuds i dagsläget saknar uppföljning, vilket innebär att detta är ett utvecklingsområde.

Polisen kan ge den utsatta kvinnan ett larmpaket oberoende om brottsutredningen pågår eller inte. Polisen kan också bistå kvinnan vid ansökan om kontaktförbud. Enligt åklagarna måste polisen bli bättre på att förklara innebörden av ett kontaktförbud och vara tydligare mot den som söker. Allt i syfte att minska antalet ansökningar som aldrig har förutsättningar att bli beviljade.

Barn som bevittnat och/eller utsatts för våld i nära relation

Barn som har bevittnat och/eller utsatts för våld i sina familjer har uppmärksamats alltmer under de senaste tio åren. Lagstiftningen har ändrats och arbetet har utvecklats. I förarbetena till socialtjänstlagen markeras hur viktigt det är att brottsoffer som utsatts för våld eller andra övergrepp av närstående samt barn som bevittnat våld får det stöd och den hjälp de behöver.¹⁸

Kommunerna, landstinget och polisen har skyldighet att skyndsamt agera när det finns en misstanke att barn och unga är utsatta för brott. Att uppleva att till exempel ens förälder blir misshandlad och kränkt är oerhört skrämmande för ett barn. Forskning visar att barn som bevittnat våld i nära relationer löper en större risk än andra att utveckla psykisk och fysisk ohälsa.

I länet pågår en del utvecklingsarbeten, men det stöd som berörda myndigheter erbjuder barn som bevittnat eller utsatts för våld varierar. För att säkerställa att alla barn som bevittnat eller utsatts för våld i nära relationer får tidigt, akut och långsiktigt stöd oavsett var i länet de är bosatta, måste ytterligare utvecklingsinsatser prioriteras.

Tidigt stöd till barn som bevittnat och/eller utsatts för våld i nära relationer

Att vara uppmärksam på barnets signaler och agera på rätt sätt är avgörande för hur barnet kommer att ta sig i genom den livssituation hon eller han befinner sig i. All personal inom kommunen, hälso- och sjukvården, polis och kriminalvården har skyldighet att anmäla till socialtjänsten vid misstankar om att ett barn far illa. Medföljande barn till personer i

¹⁸ Prop. 2006/07:38

prostitution och människohandel är en särskild utsatt grupp barn som inte alltid kommer till socialtjänstens kännedom och därmed inte får det stöd som de har rätt till och behov av.

Barnombudsmannens rapporter visar bland annat att skolan, socialtjänsten, barnpsykiatri, polisen och rättsväsendet inte alltid uppfattar barns signaler om våld i nära relationer och att till exempel tandläkare inte alltid uppfyller anmälningsplikten när det gäller barn.^{19,20} Socialstyrelsen har utgivit en vägledning när det gäller barn som far illa för hälso- och sjukvården samt tandvården.²¹

Även i rapporter från Rädda Barnen framkommer brister i att barn inte tillfrågas om de är eller varit utsatta för våld i nära relationer, vilket medför att de inte får det stöd de har rätt till i ett tidigt skede, i akuta situationer och på lång sikt när våldet har upphört. Detsamma gäller för barn som är särskilt utsatta, till exempel barn med funktionsnedsättningar och barn utsatta för människohandel.

Verksamheter där barn vistas – i förskolan, på länets grund- och gymnasieskolor – kan i större utsträckning utveckla sitt arbete med att upptäcka våld i nära relationer och ge tidiga insatser. Länets förskolor och skolor har planer för lika behandling, men hur dessa är utformade och hur de inkluderar våld i nära relationer är oklart.

Förskolepersonal och skolpersonal har varierande kunskap om att upptäcka våld i nära relationer. Oftast saknas rutiner hur de ska agera i ärenden där misstanke väcks om att barn eller ungdom är utsatt för våld i nära relationer. Många skolor har minskat sina kuratorsinsatser och det kan också bidra till att barn som är utsatta för eller upplever våld i nära relationer inte upptäcks i tidigt skede.

I länet har Tyresö kommun nyligen avslutat ett projekt med syftet att öka samarbetet mellan socialtjänsten och förskolor. Förskolepersonal kan kontakta socialtjänsten projektledare för konsultation kring ärenden som rör våld i nära relationer. Resultatet är att fler förskolor har anmält ärenden som rör våld i nära relationer till socialtjänsten än tidigare. I stadsdelen Enskede-Årsta-Vantör har förskolorna en ”Rosa pärm”, en praktisk handledning för personal både för att upptäcka barn som upplever våld och för att agera.

Mödravårds- och barnvårdscentralerna är exempel på verksamheter som har stor potential att utveckla det förbyggande arbetet med att motverka att våld i nära relationer uppstår. Inom mödrahälsovården finns redan idag rutiner för att tidigt upptäcka våld i nära relationer. Inom barnhälsovården pågår just nu ett utvecklingsarbete för att tidigt upptäcka barn som riskerar att fara illa. Länets familjecentraler är öppna verksamheter och här kan man förutom att bygga mer tillit mot socialtjänsten och landstinget även sprida information

¹⁹ *Signaler. Våld i nära relationer. Barn och ungdomar berättar.* Barnombudsmannens årsrapportering 2012.

²⁰ *Tandvården och barn som far illa.* Barnombudsmannens rapporter. Br2010:02

²¹ *Barn som far illa eller riskerar att fara illa. En vägledning för hälso- och sjukvården samt tandvården gällande anmälningsskyldighet och ansvar.* Socialstyrelsen 2013. Art 2013-11-1.

om vilket stöd finns om man är utsatta för våld i en nära relation. På familjecentralerna är medarbetare från landstinget och från socialtjänsten oftast samlokaliserade.

Den ideella sektorn med bland annat tjejjourer utgör en viktig plattform för unga som vill få råd och stöd gällande våld i nära relationer. Att unga tar kontakt anonymt, exempelvis via tjejjourernas hemsidor, är något som växer. Det finns i länet cirka 25 kvinno- och tjejjourer.

Hedersvåld och förtryck och gift mot sin vilja

Enligt Ungdomsstyrelsens kartläggning upplever 70 000 unga mellan 16 och 25 år i Sverige att de inte har möjlighet att fritt välja vem de ska gifta sig med.²² Uppdelat på kön är det ca 6,6 procent av tjejerna och 3,8 procent av killarna. Det är viktigt att skolan uppmärksammar denna problematik och att eleverna i samtliga grund- och gymnasieskolor har information om vart de kan vända sig om de riskerar att bli gifta mot sin vilja.

På initiativ av Operation Kvinnofrids styrgrupp startade år 2013 Origo – ett resurscentrum för hedersförtryck och våld i Stockholms län för tjejer och killar, 13–26 år och för yrkesverksamma som möter unga som lever under hedersförtryck och våld. Stockholms stad är huvudman och samarbetet sker med kommunerna i länet, polisen, landstinget och Länsstyrelsen. Sedan starten i november 2013 har 66 ungdomar själva tagit kontakt med Origo, 14 av dessa var unga män. 187 yrkesverksamma och frivilliga aktörer har kontaktat Origo för råd och stöd i ärendehantering.

Akut stöd för barn

Det akuta stödet till barn innebär ofta att de placeras med sin mamma på ett skyddat boende. På vissa av länets kvinnojourer erbjuds barnen verksamhet. På kvinnojouren ”Alla Kvinnors Hus” finns till exempel en förskoleverksamhet med utbildad förskolelärare. Kommunen ansvarar för barnens skolgång, men vid placering på skyddat boende händer det att barn inte har tillgång till skolgång under en tid.

De flesta kvinnojourer har frivilliga med uppdrag att uppmärksamma barnen på jouren. Att bo på ett skyddat boende är inte bra på lång sikt för barnets eller mammans utveckling, men vistelsen blir ofta blir längre än vad som är önskvärt, bland annat på grund av bostadsbristen i länet. Vilka insatser som socialtjänsten erbjuder barn som bor på skyddat boende varierar. Socialstyrelsens tillsyn 2008 och 2012 visar att utredningar ofta avslutas utan att stödinsatser för barnen sätts in.

Enligt lag ska polisen skyndsamt utreda barn som misstänks vara utsatta för brott, vilket inte alltid sker.²³ I de fall polisen förhör barn kan det ske utan föräldrarnas vetskap för att uppgifter inte ska undanröjas. Vad som händer

²² *Gift mot sin vilja*. Ungdomsstyrelsen 2009

²³ *Brott mot barn går före*. Rädda Barnen 2013

med barnet när hon eller han lämnas hos föräldrarna är ett orosmoment för dem som arbetar med barnen. Blir det repressalier hemma som skrämmar barnet till mer tystnad och så vidare? Endast ett fåtal kommuner ger barn stöd direkt efter att de har blivit hörda av polis, vilket består av att en till två socialsekreterare följer med barnet hem och informerar och gör upp en handlingsplan för hur de vuxna ska handskas med barnet.

Barn i Stockholms län som har bevittnat eller utsatts för våld och övergrepp kan få stöd av traumaenheten på barn- och ungdomspsykiatri (BUP) en specialistverksamhet för barn och ungdomar. De lokala BUP-mottagningarna erbjuder utöver rådgivning och behandling även besök för akuta behov. För att kunna identifiera barn som har utsatts för eller bevittnat våld behövs inom hälso- och sjukvården rutiner för omhändertagandet och anmälan till socialtjänsten. Behovet av stödinsatser måste identifieras och åldersadekvat hjälp erbjudas alla barn och unga som har behov. Behovet av insatser är emellertid stort och alltför få barn får det stöd de har behov av enligt flera nationella rapporter.²⁴

För barn som har särskilda behov behöver alla berörda myndigheter se över sina rutiner.

Utredning av barn som upplever våld i nära relation.

Ifall barn som bevittnat eller utsatts för våld inte utreds blir följden att de inte heller får de insatser de har behov av och rätt till. Skadorna för barn som bevittnar våld kan enligt forskning vara ännu allvarligare än de som uppstår av att barn själva blir slagna. Flera stadsdelar och kommuner deltar i ett utvecklingsarbete med en gemensam utredningsmodell som bygger på ”Signs of Safety”²⁵ och BBIC²⁶.

I Länsstyrelsen rapport ”Socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer – en kartläggning i Stockholms län 2012” uppger en fjärdedel av socialcheferna att barn som bevittnat våld i nära relationer inte utreds bra och får tillräckligt med insatser genom deras kommuner/stadsdelar. Kommunikationen internt och kompetensen behöver förbättras, det saknas rutiner, riktlinjer, metoder samt samverkan med landstinget och andra kommuner. Socialstyrelsen konstaterar vid tillsynen 2012 att det finns brister när det gäller utredningen av barn som bevittnat våld i sex av sju tillsynade kommuner/stadsdelar. Det utreds inte tillräckligt skyndsamt och utredningarna avslutas ofta utan att stödinsatser sätts in fastän det är tydligt att barnet har behov av stöd.

Risken för överträdelser och osäkerhet när det gäller sekretessregler försvårar ibland arbetet när det finns behov av samverkan vilket kan medföra att barnen inte får de insatser de har rätt till och behov av.

²⁴ Inuti ett Barnhus. Rädda Barnen 2013.

Garantinivå för stöd till barn i utsatta situationer. Rädda Barnen 2012.

Våldsutsatta barn inom hälso- och sjukvården. Rädda Barnen 2012

²⁵ Signs of safety – en metod för utredning

²⁶ BBIC – Barns Behov i Centrum – en struktur för barnutredningar

När ett barn misstänks vara utsatt för våld ska det skyndsamt beaktas enligt lagstiftningen. Det är viktigt att rättsprocessen kommer igång snabbt, inom rättsväsendet visar det sig emellertid att barn ofta får vänta längre än vuxna innan de blir hörda vilket påverkar barnet/ungdomen negativt. Det framkommer till exempel i Rädda Barnens rapport att i Stockholms polismyndighet är handläggningstiden av ärenden varierande.²⁷

I Stockholms län finns sju så kallade barnahus. För att få kallas barnahus finns kriterier antagna av regeringen.²⁸ Man talar om fyra rum som alla rymmer en verksamhet. Det handlar om brottsutredning, samverkan/skydd, fysisk hälsa och psykisk hälsa där det ska finnas kompetent personal från socialtjänsten, landstinget, polisen och rättsväsendet. Enligt Rädda Barnens rapport om barnahusen uppfyller inget av länets barnahus kriterierna, det saknas verksamhet i ett eller flera rum.²⁹

I Stockholms stad pågår en uppbyggnad av ett barnahus kopplat till tre polismästardistrikt. Syftet är att samlokalisera polisutredare, socialtjänstens samordnare för barnahus och barn och ungdomspsykiatrins medarbetare för att kvalitetssäkra att barn och unga som utsätts för brott får det stöd det har rätt till och att det är av god kvalitet.

Vid misstanke om misshandel eller sexuella övergrepp mot barn kan barnskyddsteamet ”Mio”, som är en konsultverksamhet på Astrid Lindgrens Barnsjukhus, vara den patientansvariga personalen behjälplig i utredningsprocessen samt i kontakten med andra berörda myndigheter.

”Mio” tillhandahåller även barnmedicinsk kompetens och stöd till rättsmedicinska undersökningar på barn då polis eller åklagare begär det.

Länsstyrelsen i Stockholm har gjort en nationell kartläggning om barn utsatta för människohandel. I rapporten framkommer att endast en handfull av de 166 barn som finns med i kartläggningen fått sina ärenden rättsligt prövade.³⁰

Långsiktigt stöd till barn som upplever våld i nära relationer.

Vad ett långsiktigt stöd innebär är inte tydligt definierat. Barn som bevitnat/utsatts för våld kan uppvisa både psykiska och fysiska symtom under hela sin uppväxt. Att inte få möjligheten att bearbeta det våld som man upplevt är mycket allvarligt då vi vet att de personliga konsekvenserna är stora och att barn som upplevt våld riskerar att utveckla ett negativt kvarstående beteende.

²⁷ *Brott mot barn går före*. Rädda Barnen 2013.

²⁸ *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnahus*. Rikspolisstyrelsen 2009, POA-428-6530/08.

²⁹ *Inuti ett Barnahus*. Rädda Barnen 2013.

³⁰ *Barn utsatta för människohandel, en nationell kartläggning*. Länsstyrelsens Rapport 2012:27. Länsstyrelsen Stockholm 2012.

Barn som bevittnat våld erbjuds i alla länets kommuner att delta i Trappansamtal.³¹ Två tredjedelar av respondenterna i Länsstyrelsen kartläggning 2012 som arbetar med barnfrågor inom socialtjänsten anser att barn som bevittnat våld inte erbjuds tillräckligt med insatser. De uppger att det bland annat saknas långsiktiga insatser och mamma-barngrupper.

Vilket stöd som socialtjänsten erbjuder barn som bor i hem där våld pågår är oklart. Socialtjänsten kan omhänderta barn enligt socialtjänstlagen, men hur ofta det sker är också oklart.

Landstingets barnpsykiatri (BUP) ger traumabehandling men resurserna är otillräckliga och det innebär att barn som bevittnat och/eller utsatts för våld inte alltid får det stöd de har behov av och rätt till.³²

Många av länets kommuner och kvinnojourer erbjuder som tidigare nämnts stöd till föräldrar. Att öka medvetenheten och förståelsen om barnens behov är viktigt för att föräldern ska kunna se till att barnet/ barnen får det stöd de har rätt till på kort och lång sikt. Kriminalvården har i samarbete med föreningen Bryggan ett pågående projektet med syftet att utveckla ett föräldraprogram.

För unga flickor som varit utsatta för sexuella övergrepp i nära relation finns möjlighet till stöd och hjälp på en av länets ungdomsmottagningar där man arbetar med gruppstöd.

Forskning visar att barn som bevittnat våld i nära relationer får allvarigare skador än vad man ansett förut. Även mycket små barn skadas allvarligt. För att minimera skadorna behöver barnen olika stödinsatser, många gånger under lång tid. Det skulle också vara värdefullt med längre uppföljningar i samband med insatser till barn.

Insatser för våldsutövare

Kommunerna i länet erbjuder våldsutövare stöd sedan några få år. I Stockholms län fick kommunerna möjlighet att ansöka om statliga utvecklingsmedel för målgruppen först år 2010.

Det finns inte evidensbaserade metoder i arbetet med våldsutövare som är utformade i Sverige. De senaste åren har flera metoder importerats och översatts, främst från Canada och USA, och i Norden är Norge ledande med "Alternativ till Vold" (ATV). ATV är en stiftelse som arbetat med våldsutövare under 20 år. De medverkar i Länsstyrelsens satsning på kompetensutbildning för medarbetare inom länets socialtjänst.

Ett utvecklingsområde i länet är att våldsutövare tidigt fångas upp och att de erbjuds kort- och långsiktigt stöd.

³¹ Trappan – en metod för krissamtal med barn

³² *Våldsutsatta barn inom hälso- och sjukvården. Kritik och förslag. Rädda Barnen 2012*

Tidiga insatser för våldsutövare

Arbetet mot mäns våld handlar inte bara om att ingripa när våldet är ett faktum, utan också att förebygga att män över huvudtaget börjar använda våld i en nära relation. Tidiga insatser för våldsutövare är information om var de kan få stöd samt motiverande samtal som leder till att våldsutövare vill ändra sitt beteende.

Missbruk, separation och utanförskap är riskfaktorer för uppkomst av våld i nära relationer. Flera verksamheter inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten har möjlighet att utveckla tidiga insatser för att identifiera och motverka att våld uppstår i olika livssituationer. Det är därför viktigt att medarbetare inom hälso- och sjukvården och kommunernas verksamheter har kunskap nog för att upptäcka våld i nära relationer. Det är något som tas upp närmare under kapitlet *kompetens*.

KAST (köpare av sexuella tjänster) är en kommunal verksamhet som finns i storstadslänen och vänder sig till personer som köper sexuella tjänster, har funderingar kring sexköp eller upplever att de har ett sexmissbruk. KAST vänder sig även till anhöriga för stöd.

På Centrum för Andrologi och Sexualmedicin finns den nationella hjälplinjen Preventell dit personer kan ringa som tappat kontrollen över sin sexualitet, som känner oro för tankar och handlingar och är rädd att göra sig själv eller någon annan illa.

Akuta och långsiktiga insatser för våldsutövare

Gemensamt för myndigheter och den ideella sektorn som kommer i kontakt med våldsutövare är utmaningen att motivera förövarna till att vilja förändra sitt beteende. När våldet just har inträffat och förövaren har kontakt med polisen är möjligheterna som störst till att han är benägen att ta emot stöd. Polis, kriminalvården och socialtjänst är överens om att här finns en utvecklingspotential, det vill säga att möta våldsutövare i ett tidigt skede och påbörja motivationsarbetet

Socialtjänsten i flera kommuner erbjuder stöd till personer som utövar våld i nära relationer. Det finns flera kvinnofridsteam/manscenter/ATV-inspirerade team i länet där man arbetar med samtalsstöd. Här berörs teman som ökar kunskapen och medvetandet om olika sidor av våldet, bland annat vad våld är, ansvar för våld, konsekvenser av våld, förståelse för det egna våldet, förståelse för barnens situation och behov och alternativ till våld.

Män som utövat våld med dödlig utgång visar sig oftast ha haft kontakt med hälso- och sjukvårdens psykiatri. Att identifiera målgruppen är ett angeläget utvecklingsområde för hälso- och sjukvården i Stockholms läns landsting.

Sekretessregler mellan myndigheterna kan i de fallen ha varit en av orsakerna till bristande samverkan kring våldsutövaren.³³

Kriminalvården arbetar för att minska risken för återfall i kvinnofridsbrott genom programverksamheten IDAP³⁴. Männen arbetar i grupp under 27 veckor med en träff varje vecka. Därefter följs programmet upp med återfallsförebyggande insatser enskilt med varje deltagare. I frivården har klienterna som genomgår IDAP vanligtvis en dom om skyddstillsyn med särskild behandlingsplan, så kallad kontraktsvård. I domen kan även ingå annan behandling. För män dömda för kvinnofridsbrott med ett samtidigt missbruk finns ett samarbete med kriminalvården och beroendevården inom landstinget. Rådmännen kan i domskälen anvisa vilka åtgärder som ska genomföras under tiden i frivården.

Just nu pågår ett samarbete mellan kriminalvården och föreningen *Bryggan* med att utveckla ett föräldraprogram med syftet att stärka föräldraskapet för de män som utövat våld och som är föräldrar.

”Manscentrum Stockholm – kriscentrum för män” är en fristående mottagning vars inriktning är att bistå män i kris. Män som söker hjälp för våldsamhet och aggressivitet är den näst största klientgruppen på Manscentrum. Offren för deras våldshandlingar är oftast närstående kvinnor och i några fall barn.

De flesta våldsamma män får hjälp/behandling i form av enskilda samtal och några erbjuds gruppterapi. Målsättningen med behandlingen är att männen skall klara av att låta bli våld oavsett vilka situationer eller provokationer de tycker sig vara utsatta för.

Gemensamma utvecklingsområden

Gemensamma utvecklingsområden för myndigheterna inom Operation Kvinnofrid är att:

- samordna informationen i länet, speciellt till barn och unga och utsatta grupper, om vilket stöd myndigheterna erbjuder gällande våld i nära relationer
- tidigt, akut och långsiktigt stöd till personer som utsatts för våld i nära relationer utvecklas och kvalitetsäkras
- tidigt, akut och långsiktigt stöd utvecklas och kvalitetsäkras för barn som bevittnat våld i nära relationer
- tidigt, akut och långsiktigt stöd utvecklas och kvalitetsäkras för våldsutövare.

³³ Aftonbladet granskning 212 dödade kvinnor och barnen som blev kvar.

www.dodadekvinnor@aftonbladet.se

³⁴ IDAP, Integrated Domestic Abuse Programme

Kompetens

Medarbetarnas kunskap om vad som menas med våld i nära relationer och om våldets mekanismer är en förutsättning för att personer utsatta för våld i nära relationer ska bli bemötta med respekt i den myndighet där de söker hjälp.

I regeringens handlingsplan mot våld i nära relationer 2007–2010³⁵ har ett prioriterat område varit att regelbundet öka kunskapen om våld i nära relationer främst bland yrkesverksamma. Exempelvis Barnombudsmannen, Rädda Barnen, FN:s barnrättskommitté, Socialstyrelsen³⁶ och Länsstyrelsen lyfter i sina rapporter fram vikten av att regelbundet utbilda personal i ämnet våld i nära relationer.

Myndigheterna kompetensutvecklar sin personal i varierande grad inom området. Ett utvecklingsområde i länet är bland annat att få en gemensam syn på vad som avses med kunskap inom området våld i nära relationer.

Utan adekvat kompetens inom organisationerna är det svårt att upptäcka våld i nära relationer i ett tidigt skede, agera och samverka – men olika professioner behöver olika kunskap. Socialtjänsten bär ett stort ansvar för det förebyggande, akuta och långsiktiga arbetet. Vissa inom socialtjänsten behöver kunna upptäcka våldsutsatthet och veta vem som ska kontaktas för vidare handläggning och insatser, medan andra måste ha kunskaper nog för komplexa bedömningar och insatser.

Samma förhållanden gäller inom landstingets hälso- och sjukvård och polisen. Polisanställda som möter våldsutsatta och våldsutövare måste kunna göra akuta bedömningar och insatser men de har inte ansvar för långsiktiga terapeutiska insatser. Utredarna och brottsoffersamordnarna inom polisen har en viktig roll för att få fram väsentliga fakta inför ett eventuellt åtal. Hälso- och sjukvårdens personal behöver ha kunskap för att kunna identifiera personer utsatta för våld i nära relation, barn som lever med våld och personer som utövar våld för att kunna ge dels akuta insatser men också erbjuda långsiktigt stöd och behandling.

Kriminalvården ska behandla dömda våldsutövare så att de inte återfaller i brott efter frigivning. En del klienter inom kriminalvården har själva bevittnat och/eller utsatts för våld i nära relationer och det ställer krav på personalens kompetens inom området. Kvinnojourerna måste ha hög kompetens överlag för att ge stöd på kort och långsikt till kvinnor och barn. Aktuell forskning visar också på nya metoder som kräver utbildning – det

³⁵ Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer Skr. 2007/08:39. Regeringen 2007.

³⁶ SOSFS 2009: 22. Socialstyrelsen 2009.

behövs kontinuerlig påfyllning av kunskaper inom alla myndigheter och organisationer.

Gemensamt för alla är att man måste ha kompetens nog för att förstå hur våldsutsatthet eller risk för våld i nära relation yttrar sig, vilka signaler man ska vara uppmärksam på, hur man bemöter en sådan person, vilket skydd personen behöver direkt och vem som sedan ska utreda ärendet, handlägga och ge insatser. Sådan kompetens uppnås inte genom ”medvetande-information”, det fordras minst ”baskunskap”.

När nya målgrupper av våldsutsatta uppmärksammas – äldre, missbrukare, personer med funktionsnedsättning, nationella minoriteter, HBTQ- personer, prostitution och människohandel samt utövare av våld – ökar behovet av kompetenshöjande insatser. I slutrapporten ”Bemötande av våldsutsatta kvinnor som tillhör de nationella minoriteterna” framkommer det exempelvis att kvinnor som är utsatta för våld och tillhör de nationella minoriteterna oftast inte känner tillit till myndigheter och socialtjänsten. Många upplever att deras sak inte tas på allvar och de är rädda för att barnen ska fråntas dem. Medarbetare inom till exempel socialtjänsten anser att för att möta målgrupperna nationella minoriteter och kvinnor som är utsatta för våld i nära relationer behövs både mer kunskap om de nationella minoriteterna och om våld i nära relationer.

Kompetensutveckling i tre nivåer föreslås vara följande:

- **Medvetengörande** – Information/utbildning under några timmar – en dag. Lämpligt för kunskapshöjning till olika beslutsfattare, olika organisationer och föreningar och till allmänheten för att minska mäns våld mot kvinnor.
- **Baskunskap** – Utbildning om vad våld är, om våldets mekanismer, effekter och normaliseringsprocessen. Att lära sig att upptäcka våldsutsatthet, bedöma risker och veta hur man ska agera. Kompetens som all personal som möter klienter inom socialtjänst, andra kommunala verksamheter, hälso- och sjukvården, polisen, kriminalvården, rättsväsendet och kvinnojourer bör ha.
- **Spetskunskap** – Fördjupad kunskap i handläggning och behandling av våldsärenden. Kunskap för att ge och samordna insatser och göra farlighetsbedömning. Kompetens som exempelvis kvinnofridsteam, kvinnofridssamordnare, vissa barnavårdsutredare, vissa inom hälso- och sjukvården, polisen och rättsväsendet, och handläggare som möter våldsutövare inom Kriminalvården behöver.

Kommunerna

Kompetensen om våld i nära relationer har ökat inom kommunernas socialtjänst. Länsstyrelsen har genomfört ett antal utbildningssatsningar för socialtjänstpersonal om våld i nära relation med barnen i fokus, mot personer med funktionsnedsättningar och mot äldre. Runt 1 200 deltagare per

utbildningssatsning har deltagit, men med tanke på hur många som arbetar inom länets socialtjänst är det bara en bråkdel som fått kompetensutveckling genom detta. Kommuner och stadsdelar har även genomfört en del utbildningssatsningar i ”medvetandegörande”. I några kommuner/stadsdelar har personal även deltagit i högskoleutbildningar i ämnet.

Länsstyrelsen har genomfört en rad bas- och spetsutbildningar gällande människohandel och prostitution. Utbildningarna har rört den gällande lagstiftningen, hur brotten utförs i Sverige, identifiering av offer samt risk- och stödaspekter. Hälso- och sjukvården bör också ha kunskap att kunna identifiera personer som utövar våld mot närstående.

Kompetensen inom socialtjänsten varierar och när det gäller de särskilt utsatta grupperna är kompetensbristerna stora. Socialstyrelsen rapporterar vid tillsynen 2012 att kvinnor inte utreds i den mån det borde göras, en anledning kan vara brist på kompetens.

Socialekreterare och utförare av socialtjänst som inte själva har tillräcklig kompetens för att upptäcka, utreda och handlägga ärenden med kvinnor som utsätts för våld i nära relation och barn som bevittnat våld, uppnår med stöd av sakkunniga tillräcklig kompetens³⁷ Ledningens kunskap och våld i nära relationer och förmågan att styra och leda implementeringsprocessen är avgörande för utfallet ny kunskap, handböcker och rutiner med mera.

Inom kommunernas utbildningsförvaltningar skiljer det sig mycket vilken kunskap förskolepersonal, grund- och gymnasieskolans personal har om våld i nära relationer. Många saknar baskunskap om ämnet och rutiner för hur man ska upptäcka att barn och unga bevittnat och/eller utsatts för våld i nära relationer och hur man då ska agera.

Landstingets hälso- och sjukvård

I samband med att en central stödfunktion inrättades 2007 för implementeringen av handlingsprogrammet ”Omhändertagande av våldsutsatta kvinnor”³⁸ började landstinget erbjuda utbildningsinsatser. Fram till idag har cirka 5 000 medarbetare inom framför allt primärvården deltagit i dessa kurser. Vårdgivarna har haft möjlighet att delta på baskursen som omfattar en halv dag, alternativt en fördjupad kurs på två halvdagar. En utvärdering gjord av Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES) 2012 visade på behov av tydligare direktiv om vilka som förväntas delta vid kurserna. Man konstaterar att andelen skriftliga rutiner har ökat men att man sällan arbetar aktivt med implementeringen av rutiner. Det går därför inte att säga något om hur det ser ut i praktiken. I flertalet uppföljningar som görs med vårdgivare inom Stockholms läns landsting finns också en fråga om man har skriftliga rutiner på området våld i nära relation. Detta är en

³⁷ Socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer, En kartläggning i Stockholms län 2012. Länsstyrelsen Stockholm 2013.

³⁸ Handlingsprogram. Omhändertagande av våldsutsatta kvinnor. Stockholms läns landsting 2006.

ambition i rätt riktning men säger lite om hur kunskapen och hur arbetet i realiteten ser ut.

För att få en tydligare bild av kunskapsläget bland vårdgivare genomförs under hösten 2013 en kartläggning. Landstingets nystartade kunskapscentrum om våld i nära relationer har gett i uppdrag till CES att via en webbenkät till cirka 3 000 vårdgivare ställa frågor om rutiner, kompetens och behov.

På grund- och specialistutbildningar för läkare och sjuksköterskor ingår inte utbildning om våld i nära relation. Medarbetare inom hälso- och sjukvården behöver ha tillräcklig kompetens för att upptäcka och agera när de misstänker att kvinnor utsatts för våld i nära relation och att barn bevittnat våld.

Polisen och rättsväsendet

Polishögskolan har obligatoriska kurser om våld i nära relationer. Polismyndigheten i Stockholm län har dessutom en interaktiv kurs för alla poliser och vidareutbildning för poliser som utreder brott i nära relation. För barnutredare finns en särskild nationell utbildning, likaså för bemötande av unga sexualbrottsoffer och hedersrelaterad brottslighet. Familjevåldsutredarna har i de flesta fall basutbildning, men de efterlyser mer utbildning.

Rådmän och advokater har möjlighet att delta i vidareutbildning om våld i nära relationer som anordnas av Advokatsamfundet. Åklagare måste kunna hantera alla ärendetyper och ämnet finns med i den grundläggande åklagarutbildningen. Möjlighet finns även att vidareutbilda sig i ämnet och metodutveckling genomförs av utvecklingscentrum i Göteborg, som bland annat tar fram olika handböcker.

Kriminalvården

Personal inom Kriminalvården som arbetar med klienter som är dömda för partnervåld har ett omfattande utbildningsprogram där utbildningarna handlar om exempelvis bemötande, lagstiftning, brottsoffer, motivationsarbete, IDAP, ROS³⁹ och SARA⁴⁰. Kriminalvården har framfört önskemål om mer kunskaper om hedersrelaterat våld.

Ideella organisationer

Kvinnojourerna i länet har oftast någon/några anställda som har socionomutbildning och eller beteendevetenskaplig utbildning. Jourerna får utbildning genom sina övergripande organisationer och genomför även egna utbildningar. Alla volontärer genomgår obligatorisk grundutbildning. De 10 brottsofferjourerna i länet ger basutbildning till alla sina volontärer, men de har liksom kvinnojourerna behov av fördjupningsutbildning.

³⁹ ROS, Relationer och Samlevnad

⁴⁰ SARA, Spousal Assault Risk Assessment. Bedömning av risk för framtida partnervåld

Socialstyrelsen har genomfört en tillsyn av ett antal ideella kvinnojourer. Samtliga sex kvinnojourer som ingått i tillsynen i Stockholm har fått påpekanden om brister i sina kvalitetssystem när de genomför socialtjänst-insatser. Jourerna behöver till exempel öka kunskapen om dokumentation.

Länets ideella föreningar med skyddat boende erbjuds att delta i Länsstyrelsens pilotprojekt ”Minerva” under 2013–2014 för att öka kompetensen för att bedriva en mer affärsmässig verksamhet.

Andra organisationer och myndigheter

Många barn och unga i Stockholms län tillbringar sin fritid i en idrotts - eller kulturförening. Här finns ledare på frivilligbasis. Under de senaste åren har media rapporterat om att sexuella övergrepp sker inom idrottsrörelsen. När övergreppen har uppdagats har föreningarnas styrelser stått oförberedda och inte vetat hur de ska handskas med det.

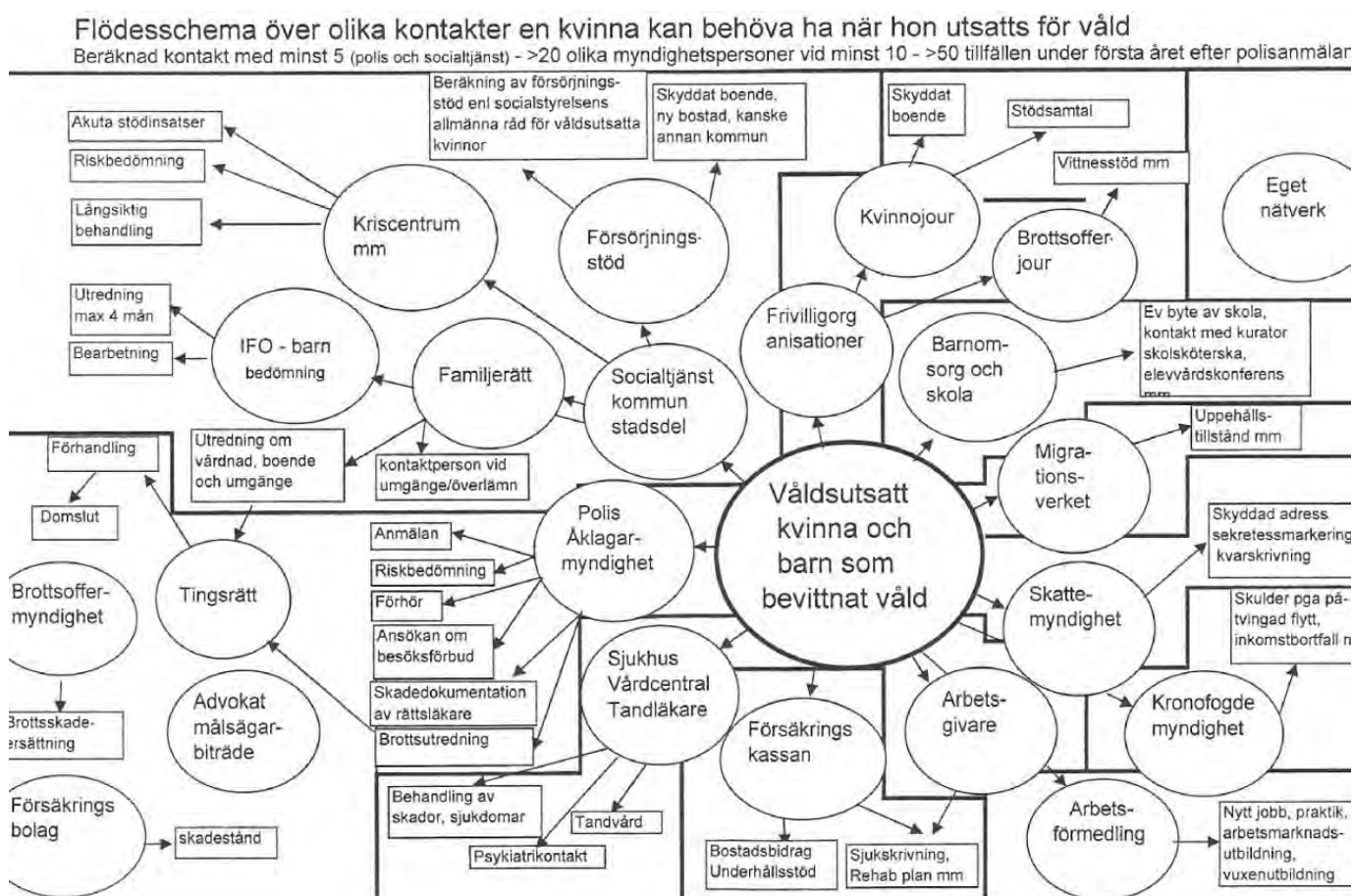
Gemensamma utvecklingsområden

Gemensamma utvecklingsområden för myndigheterna inom Operation Kvinnofrid är att:

- genom samordning skapa en eller flera lättillgängliga och kända stödresurser i länet som kan bistå personal med råd, stöd och kompetens i ärendehantering
- samordna gemensamma utbildningssatsningar
- verka för att chefer och beslutsfattare blir delaktiga när det gäller kompetens- och metodutveckling inom området våld i nära relationer
- verka för att yrkesutbildningar/högskolor i länet har obligatorisk undervisning om våld i nära relationer.

Samverkan och samordning

Våldsutsatta kvinnor, barn som upplever våld och våldsutövare bör ses i ett samhälleligt sammanhang – och därför är det nödvändigt med samverkan på individ och strukturell nivå. De befintliga lagarna, ersättningssystemen och strukturerna är grunden för samverkan.

I en utvärdering som Rikspolisstyrelsen gjort av projektet "Karin" i Malmö finns ovanstående figur, som åskådliggör våldsutsatta kvinnors behov av kontakter med olika myndigheter och aktörer. Som framgår av bilden kan många myndigheter vara inblandade. Fungerande samverkan är ett utvecklingsområde för myndigheterna för att stödet till utsatta för våld i nära relationer och våldsutövare ska ges mer samordnat.

2011 utgav Stockholms stad rapporten ”Strukturerad samverkan i Kvinnofridsfrågor”.⁴¹ Utredningen som låg till grund för rapporten utfördes av Socialförvaltningen i Stockholms stad i samverkan med Operation Kvinnofrid och Länsstyrelsen. Avsikten med utredningen var att skapa en gemensam bas för myndighetssamverkan för att uppnå ökad likställighet när det gäller kvinnofridsarbetet: *att kvinnor och barn som lever med våld i nära relation och män som utövar våld ska få samma stöd och service oavsett var i Stockholms län de bor.*

Om samverkan

Samverkan ska användas som medel för att lösa sammansatt problematik där kompetens från flera professioner är nödvändig. Den bör ha ett tydligt syfte och finnas på rätt nivå, det vill säga den nivå som kan lösa problemet. I den nationella strategin för samverkan 2007⁴² beskrivs tre grundläggande förutsättningar för en väl fungerande samverkan: *Styrning, Struktur* och *Samsyn*. Utvecklingsarbeten, utvärderingar och forskning bekräftar sedan att hinder och framgångsfaktorer kan knytas till frågor kring de ”tre S:en”.

Styrning	Struktur	Samsyn
Tydlig styrning på alla ledningsnivåer Ledningen legitimerar samverkan, ger mandat och resurser Ledningen efterfrågar uppföljning och utvärdering Frågor om ansvar och rutiner regleras i centrala överenskommelser Engagemang och aktivt ställningstagande från ledningar	Avtal, riktlinjer, handlingsplaner och samordnarfunktioner Tydliggörande av olika begrepp Tydliggörande av syfte och målgrupp för samverkan Tydliggörande av ansvars- och resursfördelning	Viss gemensam problemförståelse krävs Yrkesroller är tydliggjorda Tillit till varandras kompetenser Förståelse för olika uppdrag, resurser och begränsningar Förutsätter kontaktytor och kommunikation Samsyn överbrygger olika professioners hållningar och gör att kompetenser kompletterar varandra

Samverkan i Stockholms län

När det gäller samverkan mellan myndigheter och organisationer i länet så finns det, som Socialförvaltningen påpekade 2011, en del bra strukturer och överenskommelser, men de saknar samordning och koppling till varandra. I princip alla som deltagit i framtagandet av lägesredovisningen 2013 anser att samverkan behöver öka, styras bättre, få bättre struktur och bli mer hållbar och oberoende av eldsjälarna som håller igång samverkan.

⁴¹ *Strukturerad Samverkan i Kvinnofridsfrågor*. Socialförvaltningen, Stockholms stad 2011.

⁴² *Strategi för samverkan kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa*. Socialstyrelsen 2007

Eftersom samverkan mellan olika myndigheter och organisationer på individnivå varierar kan det innebära att vissa våldsutsatta kvinnor, barn som bevittnat eller utsatts för våld och våldsutövare får sämre stöd än andra och att det inte är lika villkor i länet. För våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat eller utsatts för våld det vara fråga om ett avsevärt antal kontakter (se bilden ovan) för att få stöd orsakat av bristande samverkan och ”stuprörsorganisationer”. Det är inte till gagn för de utsatta, tvärtom kan det bidra till att kvinnan ger upp och återvänder till våldsutövaren. Kvinnornas åsikter om hur samverkan har fungerat följs sällan upp.

Samverkan mellan myndigheter och organisationer är ofta beroende av att vissa personer – inte funktioner – samverkar.⁴³ Orsaker till bristande samverkan kan exempelvis vara sekretessregler, bristande ledning och styrning och olika gränsdragningsproblem – Vem ansvarar för vad? Och vem ska stå för kostnaderna?⁴⁴

När det gäller barn som bevittnat eller utsatts för våld finns det behov av samverkan inom socialtjänsten, mellan olika förvaltningar inom kommunerna, med andra kommuner, med hälso- och sjukvård, polis, rättsväsendet, kriminalvården, kvinnojourer, förskola, skola, ungdomsmottagning etc. för att stödet till barn som bevittnat eller utsatts för våld i nära relation ska bli så bra som möjligt. Att ha samverkande och samlokaliserade verksamheter nära hemmet underlättar för barnen och ökar deras möjligheter att få stöd.

Enligt Länsstyrelsens lägesrapport 2012 finns det variationer i samverkan inom kommunerna och inom socialtjänstens verksamheter, vilket gör att villkoren kan se olika ut. Det saknas ofta skriftliga rutiner för samverkan och även om det finns är de, inom vissa verksamheter, okända dokument som inte används. Omsättningen av socialsekreterare och utförare inom socialtjänsten är hög, därför är behovet stort av rutiner för samverkan så att nya socialsekreterare och utförare snabbt kan sätta sig in i arbetet och samverka med rätt aktörer. Att ha en samordnare i kommunerna för våld i nära relationer är enligt Länsstyrelsens erfarenheter en framgångsfaktor för samverkan.

Enligt Socialstyrelsens tillsyn i sju kommuner/stadsdelar i länet 2012 fungerar samverkan i de flesta kommunerna väl, både internt och externt.

Flera har samverkansgrupper inom socialtjänsten som träffas en gång i månaden eller något mer sällan. Grupperna har som uppgift att sprida kunskap och att diskutera individärenden. Det behövs dock ökad tydlighet om processer och rutiner för samverkan enligt Socialstyrelsen. Att få med deltagare från äldreomsorgen och funktionshindersverksamheter framställs dessutom som ett utvecklingsområde i flera kommuner.

⁴³ Tyresörapporten OPK 2012 och enkätsvar i samband med lägesredovisningen 2013

⁴⁴ *Strukturerad samverkan i kvinnofridsfrågor*. Stockholms stad 2011

Samordning för kvinnofrid, Länsstyrelsen 2012:30. Länsstyrelsen Stockholm 2012
Socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer, Länsstyrelsen Stockholm 2013

Någon form av formaliserad extern samverkan som träffas en till två gånger per termin finns enligt Socialstyrelsen i de tillsynade kommunerna. Några av länets kommuner har också avtal med kvinno-, tjej- och/eller mansjourer.

År 2012 startade det myndighetsgemensamma resurscentret Origo i Stockholms stad, en myndighetsgemensam verksamhet för arbetet mot hedersrelaterat våld i länet som är samfinansierad av länets kommuner, Stockholms läns landsting och Polismyndigheten i Stockholms län.

Det finns samverkansavtal för tre barnahus där myndigheterna polis, åklagare, socialtjänst, barn- och ungdomspsykiatri samt barnmedicin samarbetar vid utredning av barn som misstänks vara utsatta för brott i nära relation. Syftet är att ge ett snabbt och samordnat stöd från olika professioner. Ytterligare fyra barnahus finns i länet, men de innehåller inte alla delar som krävs för att vara ett barnahus enligt regelverket. Barnhusen ser olika ut och möjligheterna till stöd varierar. Barn som bevittnat våld har till exempel inte möjlighet att få stöd inom de flesta barnhusen. En farhåga inom barnhusen är även att det kan bli mycket fokus på rättsprocessen och mindre fokus på barnen.

Samverkan mellan landstinget och kommunerna i länet sker också vid familjecentralerna och ungdomsmottagningarna. Familjecentraler är inte en enhetlig verksamhet utan ser olika ut till innehåll och form. På flera håll finns samlokaliserad mödrahälsovård, barnhälsovård, socialtjänst och öppen förskola medan det på andra håll finns samarbete med samverkansrutiner enligt "familjecentralskonceptet". Vårdgivare inom mödra- och barnhälsovården ska samarbeta med andra vårdgivare och myndigheter i frågor som rör barns hälsa. I länet finns också drygt 30 ungdomsmottagningar där landstinget har det medicinska ansvaret. Avtal tecknas med huvudmannen som kan vara en kommun eller landsting.

Mellan landstinget och kommuner i Stockholms län finns en överenskommen, "BUS"⁴⁵, som tydliggör ansvaret och samverkansstrukturer för att barn i behov av särskilt stöd ska få de insatser de behöver och har rätt till.

Formaliserad samverkan finns mellan landstinget och kommunerna i länet inom 28 integrerade beroendemottagningar för vuxna. Landstinget ansvarar för den medicinska vården och kommunerna för övriga stöd- och hjälpinsatser.

Inom Stockholms stad finns Mikamottagningen (tidigare Prostitutionsenheten) som samarbetar med bland annat landstinget. Verksamheten vänder sig till personer som får ersättning för sex, skadar sig med sex och/eller utsätts för människohandel för sexuella ändamål. Mikamottagningen erbjuder stöd, praktisk hjälp, samtalsbehandling och medicinsk rådgivning. De bedriver också uppsökande arbete på internet, i gatumiljö och andra aktuella arenor.

⁴⁵ Samverkan kring barn i behov av särskilt stöd (BUS)

Fridhemsmottagningen är en beroendemottagning för män dömda för våld i nära relation. Det är ett samarbete mellan Beroendecentrum Stockholm och Kriminalvården och ligger integrerad i Stockholms frivårds lokaler.

Länspolismästaren har under 2013 initierat ett samverkansprojekt mellan polis och kommun för att utveckla en hållbar samverkan och större enhetlighet.

Relationsvårdscentrum är ett exempel på samverkan mellan kommuner och polisen i Västerort liksom Fridsam i Södertälje, en samverkan mellan polis och Södertälje kommun. Ett annat exempel är att en länskoordinator från socialtjänsten är placerad hos människohandelskommissionen på Citypolisen i Stockholm för att säkerställa att utsatta får stöd och upprätthålla en effektiv samverkan mellan socialtjänsten och polisen samt övriga relevanta aktörer i länen.

Polismästardistriktens chefssamråd är en samverkan mellan till exempel polis, kommun, kriminalvården, beroendevården, psykiatri, lokala bostadsbolag, trafikbolag och andra lokalt viktiga aktörer. Även åklagare och representanter för minoritetsgrupper kan finnas med i vissa chefssamråd. I länet finns även ett antal lokala ”Brå”⁴⁶ för samverkan på lokal nivå. Dessa forum skulle kunna utvecklas och förstärka samverkansarbetet mot våld i nära relationer.

I samtal med åklagare i City åklagarkammare framkommer att det finns en väl utvecklad samverkan med Nacka polismästardistrikt, där en åklagare finns på plats hos polisen två dagar i veckan. Detta bidrar till en snabbare handläggning av ärenden och inga obalanser uppstår. Det finns en önskan från åklagarsidan att utveckla en liknande samverkan med Citys polismästardistrikt.

”Konflikt och försoning” är ett exempel på samverkan där kommunens familjerätt arbetar tillsammans med tingsrätten i familjemål. Avsikten är att skapa tillfälliga lösningar under handläggningstiden samt att uppnå varaktiga lösningar på konflikter i mål som gäller vårdnad, boende och umgänge. ”Konflikt och Försoning” startade som ett projekt, men nu arbetar flera kommuner, stadsdelar och domstolar i länet efter den modellen.

I samtal och enkäter i samband med lägesredovisningen framgår att rättsväsendet efterlyser mer samverkan med socialtjänstens handläggare och kommunjurister – samtidigt som socialtjänsten ofta framför att de inte har samverkan och dialog med rättsväsendet. Även kvinnojourerna menar att det finns brister när det gäller samverkan med rättsväsendet.

Kriminalvården samverkar med socialtjänst och polis i individuella ärenden, men efterlyser ännu mer samverkan, till exempel inför frivård eller frigivning av våldsutövare, med syftet att förebygga att våld upprepas. Om

⁴⁶ Brå – brottsförebyggande råd.

en kommun har en samordnare för våld i nära relationer med uppdraget att utveckla samarbetet med andra myndigheter underlättar det arbetet avsevärt.

De flesta kvinnojourerna anger att de är nöjda med sin samverkan med socialtjänsten enligt Socialstyrelsens tillsyn. De är inte lika nöjda med samverkan med landstinget och rättsväsendet enligt Länsstyrelsens enkät i samband med framtagandet av lägesbeskrivningen. Länsstyrelsens erfarenhet är emellertid att kvinnojourerna i många fall har behov av mer samverkan med socialtjänsten när det gäller att planera och genomföra insatser för kvinnor och barn. Förstärkningen av nämndens ansvar för kvinnornas rättsäkerhet vid placering i skyddat boende gör att samverkansavtal behöver upprättas mellan kvinnojourer och kommuner.

Gemensamma utvecklingsområden

Gemensamma utvecklingsområden för myndigheterna inom Operation Kvinnofrid är att:

- se över befintliga samverkansformer som finns i länet gällande våld i nära relationer på individ och strukturell nivå
- säkerställa hållbara strukturer för samverkan inom området.

Förebyggande arbete mot våld i nära relationer

Regeringen har genom det fjärde jämställdhetsmålet fastslagit att myndigheternas arbete med att motverka våld i nära relationer är ett prioriterat område.

Det breda förebyggande arbetet gällande våld i nära relationer handlar om opinionsarbete och attitydpåverkan bland invånarna. Det långsiktiga arbetet med att påverka beteenden och attityder som främjar jämställdhet är ett arbete som ständigt måste ske på olika nivåer i samhället.

Det förebyggande arbetet handlar även om att kunna identifiera risk för våldsutsatthet och upptäcka personer som är våldsbenägna liksom att, om våld i nära relation har skett, kunna förebygga att våld upprepas. *Se kapitel ”Insatser”*.

Ett utvecklingsområde i länet är att kraftsamla kring det breda, förebyggande arbetet.

Frivilligorganisationer och förebyggande arbete mot våld i nära relationer

I FN:s våldsstudie gällande barn rekommenderar man särskilt att:

- prioritera förebyggande åtgärder
- verka för icke-våldsvärderingar och öka människors medvetenhet

Att arbeta med barns och ungas kunskaper, attityder och beteenden är viktigt för att i tidig ålder motverka våld i nära relationer. En stor del av det förebyggande arbetet inom området våld i nära relationer i länet är inriktat på unga för att främja mer jämställda relationsmönster. De flesta evidensbeprövade program med effektstudier görs i USA och Canada.⁴⁷

Enligt internationell forskning visar de program som har en genusförändrande ansats större effekt än program som saknar genusperspektiv. Program med genusperspektiv påverkar inte bara på individnivå utan når även ut till det kollektiva sociala beteendet.⁴⁸ Med det sagt bör ett brett förebyggande arbete, universell våldsprevention, genomföras där flickor och pojkar spenderar mycket tid, det vill säga i förskolor, grund- och gymnasieskolor. Många barn tillbringar sin fritid inom idrotts- och kulturföreningar.

Den idéburna sektorn har alltid varit en viktig faktor för att skapa opinion om våld i nära relationer. De spelar också en viktig roll för personer som är

⁴⁷ *Före han slår*. Sjögren, Berg, Hyllander & Söderström, 2013.

⁴⁸ *Våldsförebyggande arbete med män – en kunskapsöversikt 2011*. Sundell och Forster 2005.

våldsutsatta och som inte vill ta kontakt med myndigheter som socialtjänsten.

I Stockholms län är det vanligtvis frivilligorganisationer som utför program riktade till ungdomar med syftet att främja jämställdhet och att motverka våld i nära relationer. Samtliga vittnar om svårigheter att komma in på de arenor där de förebyggande programmen kan genomföras, det vill säga i länets grund- och gymnasieskolor. Samarbetet blir oftast av när en enskild rektor skapar förutsättningar för att implementera ett program.

Här följer att axplock av de program som genomförs på länets skolor under år 2013:

- ”Machofabriken” är en verksamhet som ägs och drivs gemensamt av Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR), Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS) och Män för Jämställdhet. Det är ett metodmaterial med 17 filmer för aktörer som arbetar med unga. Det är ett verktyg i arbete för ökad jämställdhet och för förebyggande arbete mot våld, med fokus på hur sociala normer för manlighet kan ifrågasättas och förändras.
- ”Lås upp” är ett metodmaterial för skolan. Det är normkritiskt och handlar om rättigheter, genus, sexualitet och heder. ”Lås upp” har utvecklats av Botkyrka kvinno- och tjejjour under tre år, med stöd av Länsstyrelsen, Ungdomsstyrelsen och Botkyrka kommun.
- ”Projekt Frihet från våld”. Män för Jämställdhet, utvecklar under 2011–2014 nya metoder för att tidigt förebygga våld med unga utifrån genusperspektiv. Slutprodukten blir två manualbaserade effektutvärderade program som kan användas i skolor. Utvecklingsprojekt finansieras av Arvsfonden.
- Origo, länets gemensamma resurscentrum för arbetet mot hedersrelaterat våld har under 2013 besökt grund- och gymnasieskolor och informerat 800 elever.

Inom idrotts- och kulturföreningar tillbringar många av länets barn sin fritid, och oftast är deras föräldrar och ledare engagerade vuxna som gör en ideell insats i föreningen. Det är en arena med stora möjligheter att öka medvetenheten om våld i nära relationer och där man kan ge verktyg till ledare att främja jämställdhetsarbetet men också att förebygga att barn och unga blir utsatta för sexuella övergrepp och trakasserier. Ungdomsstyrelsen har av regeringen fått uppdraget att kartlägga vilken kompetens föreningslivet har om ämnet våld i nära relationer och vad de gör för att motverka att barn och unga blir utsatta för sexuella övergrepp och trakasserier. Uppdraget ska vara klart 2015.

Föräldrar i länet har möjlighet att delta i universella föräldraprogram som ”ABC – barnet i fokus” och ”KOMET”. Programmen är manualbaserade och

syftet är att stärka föräldrarollen och att ge föräldrar verktyg för konflikthantering med sina barn.

Gemensamma utvecklingsområden

Gemensamma utvecklingsområden för myndigheterna inom Operation

Kvinnofrid är att:

- samordna det breda förebyggande arbetet i länet med den idéburna sektorn
- verka för att öka kunskapen om det fjärde jämställdhetsmålet bland allmänheten.

Mäns våld mot kvinnor inklusive hedersrelaterat våld är ett omfattande samhällsproblem och är ett av de allvarigaste uttrycken för ojämställdhet i samhället. Operation Kvinnofrid arbetar för att samverkan mellan de myndigheter och organisationer som kommer i kontakt med våldsutsatta kvinnor ska fungera. En bred samverkan mellan olika myndigheter och ideella organisationer är en viktig förutsättning för att våldsutsatta kvinnor och deras barn ska få hjälp och stöd genom hela vård- och rättskedjan.

Våra övergripande mål är att:

- minska förekomst av våld i nära relationer
- erbjuda ett rättssäkert stöd genom hela kedjan av inblandade samhällsaktörer för våldsutsatta flickor, kvinnor, pojkar och män, barn som bevittnat våld och män som utövat våld i nära relation
- förbättra lokal och mellankommunal samverkan mellan berörda aktörer i samtliga kommuner och stadsdelar i syfte att ge bästa stöd samt förebygga våld.

Länsstyrelsen
Stockholm

KSL

Kommunförbundet
Stockholms Län

Polismyndigheten
i Stockholms län

Stockholms
stad

Stockholms läns landsting